

Silvia Staub-Bernasconi

OD POKLICNEGA DVOJNEGA DO PROFESIONALNEGA TROJNEGA MANDATA

ZNANOST IN ČLOVEKOVE PRAVICE KOT TEMELJA

STROKOVNEGA SOCIALNEGA DELA¹

Kako doseči, da bo dobrohotnost znanstvena, je velik problem današnje dobe. (Arnold Toynbee 1884)

Dobrodelnost je znanost, znanost o socialni terapiji, in ima zakone kot vse druge znanosti. (Charles D. Kellogg 1880)

Naravoslovna metoda zahteva eksperiment. Pri tem je jasno, da se nekoga, ki je reven ali sicer potreben pomoči, ne sme izrabljati za poskuse. Ob tem splošno veljavnem načelu pa je vendar treba pripomniti: pri (socialnem) skrbstvu se pa sploh samo eksperimentira! (Ilse Arlt 1958)

Najprej je treba dojeti, kako dolgo že obstaja zahteva, da bi se socialno delo povzdignilo na znanstveno raven. V tem pogledu bi moral naslov prispevka, ki opozarja na dejstvo, da je to – predvsem v nemškem govornem prostoru – še nedokončan projekt, zbuditi začudenje. Za tako stanje je, kot bom na kratko prikazala v nadaljevanju, skoraj v celoti odgovorno socialno delo samo. Moja razmišljanja so zato usmerjena k dvema scenarijema, ki zahtevata od izobraževalnih ustanov, poklicnih združenj in tudi odgovornih za socialne zadeve, da se odločijo, ali naj bo socialno delo povsem običajen poklic² ali znanstvena disciplina,

ki bo povezana z mednarodno znanstveno in strokovno skupnostjo in njenimi svetovnimi standardi. S primeri bom prikazala, kaj trojni mandat dodaja k doslej znanemu dvojnemu, ki vključuje pomoč in nadzor.

NEJASNA IN NEUTRJENA POKLICNA IDENTITETA SOCIALNIH DELAVK IN DELAVCEV IN S TEM POVEZANA DVA SCENARIJA ZA PRIHODNOST

Na svetovni konferenci Mednarodne zveze socialnih delavk in delavcev (International Federation of Social Workers – IFSW) v Münchnu leta 2006 je ena od sodelujočih kolegic iz ZDA z začudenjem ugotovila, da se na vseh strokovnih srečanjih, ki se jih udeležujejo nemško govoreči referenti, postavljajo temeljna vprašanja, na primer, kaj socialno delo sploh je, kako naj se definira njegova dejavnost, za kaj naj bo socialno delo pristojno in za kaj ne, zakaj uživa tako skromno družbeno priznanje ipd. Čeprav stvari tudi pri nas v Združenih državah še zdaleč niso najbolje urejene, pa o tovrstnih vprašanjih ne razpravljamo več. Ali nimamo pomembnejših vprašanj, o katerih bi morali razpravljati, pomembnejših problemov, ki jih je treba rešiti? Ali res ne bi mogli doseči neke splošne konsenzualne definicije o temeljnih znanja in ravnanja in se na tej osnovi lotili številnih izzivov za socialno delo?

reflektirano teoretsko znanje, ki se v praksi kaže tako, da socialna delavka svoje poklicne odločitve vedno utemeljuje s strokovnim znanjem, ki pa je že utemeljeno v znanosti in se ne podreja zunanjim zahtevam moči (uredniška opomba – D. Z.).

¹ Izvirni znanstveni članek je bil prvič objavljen v reviji *Sozialarbeit in Österreich*, junij 2007, str. 8–17. Izvirni naslov: Vom beruflichen Doppel- zum professionellen Tripelmandat: Wissenschaft und Menschenrechte als Begründungsbasis der Profession soziale Arbeit.

² Avtorica ločuje med socialnim delom kot »poklicem« in socialnim delom kot »stroko«. Poklic je zanjo zgolj znanje postopkov in je odvisno od razmerij moči in od zunanjih dejavnikov, kot sta država ali zahteve določenega uporabnika socialnih storitev. Stroka pa predpostavlja

Kako naj ji odgovorim na to vprašanje? Potrpite še malo, enkrat se bodo stvari že uredile? Ali: zadevo bo uredil bolonjski sistem študija z novimi dodiplomskimi in magistrskimi študijskimi programi? Ali morda: dokler večina predavateljic in predavateljev na visokih šolah ne bo študirala socialnega dela in dokler se poklicna združenja temu ne bodo uprla, se situacija ne bo spremenila?

Iskanje zasilnega odgovora na ta vprašanja bi bilo seveda možno, vendar bi se bilo veliko pomembneje vprašati, kakšne odgovore nanje ponujajo predstavniki discipline oz. stroke socialnega dela. Kajti: če jih ne bodo ponudili oni, jih bo ponudil kdo drug. Kdor se ni sam sposoben definirati, ga bodo definirali/opredelili drugi in danes je tovrstnih opredeljevalcev, ki zapolnjujejo ta – po mojem mnenju – po lastni krivdi povzročen vakuum, na pretek. Naj navedem nekaj takih primerov.

- Menedžerji z ekonomsko izobrazbo, ki delujejo na socialnem področju, nimajo pa izobrazbe in znanj s področja socialnega dela in drugih socialnih ved, in ki s svojim »samopodjetniškim« neoliberalnim pojmovanjem posameznika in družbe oblikujejo socialno, zdravstveno in izobraževalno področje po svojih predstavah, pri tem pa zahtevajo predvsem učinkovit izid (*outcome*) (Staub-Bernasconi 2007 a).
- Cvetoča ponudba programske opreme za vodenje primerov in urejanje dokumentacije, ki jih ponujajo podjetja, ki ne vedo ničesar o delu na socialnem področju.
- Promotorji nekakšne idealizirane civilne družbe in samopomoči kot nove odrešilne ideje, ki lahko shaja brez socialne države in socialnega dela. Pri tem se pozablja, da so sestavni del civilne družbe tudi konzervativni in skrajno desničarski in levičarski krogi in združenja, desničarsko usmerjene skupine mladostnikov, Nemška nacionalna stranka, fundamentalisti različnih verskih usmeritev, seksisti, rasisti ipd., ki uporabljajo povsem samosvoje oblike samopomoči. In pogosto ni povsem jasno, ali se s sklicevanjem na civilno družbo misli tudi na priseljence, s katerimi se na področju socialnega dela nadpovprečno veliko ukvarjamo, ali samo na

tako imenovane »polnopravne« državljanke in državljane, ki imajo vse formalne in dejanske pravice.

- K zunanjim »opredeljevalcem« socialnega dela sodijo tudi že uveljavljeni strokovnjaki, npr. pravniki, ali na kliničnem področju zdravniki, psihiatri in vedno bolj celo profesionalno negovalno osebje. Slednji socialnih delavk in delavcev ne pojmujejo kot samoumeven del tima; menijo, da je dovolj, če se jih k opravljanju določenih »storitev« pritegne le občasno, kadar je to potrebno. To pomeni, da morajo le izvajati napotke zdravnikov in negovalnega osebja in da socialna anamneza in socialna diagnoza ter načrt psihosocialne pomoči sploh niso potrebni. Socialnemu delu je tako dodeljena le podrejena vloga ponudnika določenih storitev, da, celo le pomožna vloga.
- Ne nazadnje je v novem prispevku nekega teoretika s področja socialnega dela o socialni ekonomiji in socialnem delu celo moč prebrati, da potrebujemo nov poklic, namreč poklic socialnega ekonomista, ki bo pri uveljavljanju »ekonomije skrbstva« po potrebi uporabljal tudi socialno delo (Wendt 2003).

Ne smemo se torej čuditi, da je socialno delo definirano kot »povsem običajen poklic«, kot delovno področje, ki ga je treba dojemati bolj v zgodovinskem kot teoretsko-sistemskem pomenu (Scherr 2001: 26). To je vidno tudi iz rezultatov raziskav, ki dokazujejo, da socialne delavke in delavci v praksi ne uporabljajo obstoječega znanja. Po ogledu nekaterih učnih načrtov pa se postavlja vprašanje, zakaj se ta primanjkljaj pripisuje njim, torej izvajalkam in izvajalcem, ne pa samemu študiju oz. izobraževanju za poklic. Osrednji problem torej niso definicije socialnega dela, ki jih ustvarjajo ljudje zunaj stroke in so zaradi medsebojnega sodelovanja že v načelu neizogibne, ampak predvsem to, da nasproti takim definicijam teoretiki in praktiki socialnega dela ne morejo ponuditi ničesar, kar bi razčistilo: a) za katero problematiko so pristojni; b) na katere koncepte in razlagalne modele se opirajo pri utemeljevanju svojega ravnanja; c) za katere cilje si prizadevajo; č) kako se preverja učinkovitost strokovnega delovanja. Prav naštetu pa

so štiri temelji profesionalnega delovanja. Ta vakuum se celo razglaša kot posebna odlika, kot »socialno delo brez posebnosti« (Kleve 2000). Pojavile so se celo izjave kot »teorija socialnega dela ne bo nikoli obstajala« (Wilhelm 2006).

Nadai *et al.* (2005: 189) v svoji raziskavi o samopodobi socialnega dela tega opisujejo kot skromen poklic, ki mu grozi, da ga bodo »poglodali« drugi, da se bo »izgubil« in da se vrti v krogu:

- pomanjkanja zavesti o pripadnosti stroki in disciplini,
- neuspelega uveljavljanja nasproti prostovoljcem in drugim strokam oz. disciplinam,
- pragmatičnih, individualnih obravnav konkretnih problemov,
- neupoštevanja strokovnih dimenzij,
- omejene avtonomije,
- stalnih pritožb glede tega, kako nepomembna je njihova družbena in strokovna vloga.

Neka druga raziskava o razumevanju socialnega dela kot stroke (Hochstrasser *et al.* 2007: 59) je pokazala, da so se vsi vprašani deklarirali kot strokovnjaki, pri tem pa so nekateri svojo profesionalnost opredeljevali le s svojo izobrazbo in ustreznim odnosom do svojega poklica. To dopušča domnevo, da se pridobljeno znanje več ali manj samoumevno prenaša na njihovo ravnanje. Za druge so relevantna predvsem teoretska vprašanja glede ravnanja, ne pa tudi sistematična znanstvena utemeljitev strokovnega delovanja. Skoraj nihče od vprašanih ni zmožel jasno povedati kaj o predmetu, ciljeh in metodah socialnega dela. Njihove tožbe se skoraj ne nanašajo na probleme preprečevanja ali ogrožanja strokovnega dela, veliko bolj se nanašajo na preobremenjenost s številom problemov, okornost upravljanja, preveč administrativnega dela, nizkega družbenega statusa. Toda, kako naj socialne delavke in delavci, ki sami ne vedo, kaj je njihova osrednja naloga, kaj je njihovo temeljno metodično znanje, pričakujejo, da jih bodo priznali drugi poklici, kako naj pričakujejo več družbenega priznanja?

Sommerfeld (2004) ugotavlja, da sta za prihodnost mogoča dva scenarija.

Prvi scenarij: socialno delo ostaja poklic in s tem le izvajalec nalog, ki jih dodeljujejo druge stroke in socialni menedžerji

Socialno delo ostaja preprosta, z veliko predpisi urejena pomožna dejavnost na področju medčloveških odnosov. Namesto specifičnega strokovnega znanja se od njega zahteva obvladovanje inštrumentarija pravil in tehnik organizacijske narave in korektno obravnavo posameznih primerov. Zadovoljuje se s pristopom »namen-sredstvo« in deluje brez diferenciranih diagnoz in razlag. Primeri so obravnavani na podlagi subsumpcijske, torej »dodelitvene oz. alokacijske« logike, temelječe na katalogu storitev, ki vrsto, pogostost in intenzivnost storitev podreja predvsem zmogljivostim izvajalca in nedejanskim potrebam. Neplačani prostovoljni delavci in pomožno osebje naj bi kompenzirali pomanjkanje strokovnega osebja pri obravnavi posameznih primerov, pri tem pa predvsem za pomožno osebje velja, da so mnogi le minimalno usposobljeni in da delajo v zelo neugodnih razmerah.

Pri socialnem delu gre za reševanje problemov, napotitve na druge ustanove in iskanje virov pri posameznikih, njihovih družinah in v bližnjem socialnem okolju, vse to pogosto v kontekstu spodbud oziroma represivnih sredstev, ki naj disciplinirajo uporabnike storitev, ki jih pogosto imenujejo »stranke«. Tako pomoč organizira menedžerska elita. V javnem socialno-političnem diskurzu merila socialnega dela nimajo vloge in znanost socialnega dela ni etabliрана.

Socialno delo obstaja kot poklic, ki si ga študenti pridobijo z dodiplomskim študijem. Ta jih usposobi za izvajanje socialnega dela oziroma socialne pedagogike³ (Riedl, Schleicher 2007: 2–3). Za tak scenarij je značilen odmik od teoretskega znanstvenega izobraževanja, poudarek je na praktičnem pristopu kot posebni odliki visokošolskega izobraževanja (Birgmeier 2003: 56ff). Tako »praktično

3 V nemškem izobraževalnem sistemu socialno delo in socialno pedagogiko po navadi poučujejo na skupnih oddelkih in ostra delitev, ki jo poznajo anglosaške države in tudi Slovenija, med socialnim delom in socialno pedagogiko, ni uveljavljena. Ponekod sta socialno delo in socialna pedagogika sinonima za isto družboslovno disciplino (uredniška opomba – D. Z.).

usmerjeno« izobraževanje v svojih teoretskih predstavah in ravnanih strukturne pogoje in omejitve socialnega področja, v okviru katerih naj poteka socialno delo, sprejema kot dane.

Drugi scenarij: socialno delo se v skladu z mednarodnimi standardi razvija kot znanstvena disciplina

Socialno delo je drugim enakovredna stroka, ki ima občutno boljši družbeni in akademsko-znanstveni status, kot ga uživa danes. Je priznana veda v okviru humanističnih in družboslovnih znanosti ali, natančneje, znanostih, kot so medicina, psihiatrija, pedagogika/znanost o vzgoji, socialni menedžment ipd. Svoje ravnanje lahko znanstveno utemelji, svoja znanja pa uveljavlja tako v vsakodnevni praksi kot tudi v okviru različnih transdisciplinarnih in transpoklicnih diskurzov, v strokovnih in razvojnih timih. Njegov družbeni mandat kot prispevek k obravnavi socialnih problemov je v veliki meri nesporen. V javnem diskurzu in pri procesu oblikovanja socialne politike je njegovo strokovno znanje cenjeno in ima vpliv na politične odločitve.

Študij se praviloma konča z magisterijem. Že med dodiplomskim študijem se postavijo znanstveno-humanistični, socialni in praktični temelji, ki se jih poglobi in diferencira v nadaljnjem magistrskem študiju in potem dodatno razvije v okviru doktorskega študija. Celoten študij je – glede na stopnjo študija – raziskovalno naravnani. Dualizem med teorijo in prakso je v smislu teorije ravnani presežen; obe vrsti visokošolskih študijev razvijata in posredujeta temeljno, uporabno in v prakso usmerjeno znanje, čeprav z različnimi poudarki in različno pomembnostjo.

Prvi scenarij bi najbrž ustrežal interesom gospodarstva, mnogih politikov in izvajalcev socialnih dejavnosti, deloma pa ga aktivno podpirajo tudi učitelji na visokih strokovnih šolah in praktiki. Tu gre očitno za scenarij deprofesionalizacije. Posledica tega je, da na mednarodni evropski in svetovni izobraževalni sceni nastaja večinoma nemško govoreči otok. Kljub drugačnim zagotovitvam ostaja profesionalnost le verbalna floskula. Drugi scenarij ne omogoča le povezav na mednarodni ravni, pač

pa tudi razvoj socialnega dela v smeri znanstvene discipline tudi na nemškem govornem območju. V nadaljevanju bom skušala prikazati nekaj ključnih točk te mednarodne razprave.

MEDNARODNA DEFINICIJA IN SKUPNE OSNOVE ZNANJA TER GLOBALNI STANDARDI IZOBRAŽEVANJA KOT IZHODIŠČE »PROFESIONALIZACIJE SOCIALNEGA DELA«

Od leta 2000 imamo zavezujočo mednarodno definicijo socialnega dela, etični kodeks in od leta 2004 tudi globalne standarde izobraževanja. Postavlja pa se vprašanje, kaj natančno so ti mednarodni standardi, ki so bili objavljeni v dokumentu *Globalni standardi izobraževanja in usposabljanja za socialno delo* (2005).

Konsezualna mednarodna definicija discipline socialno delo

Mednarodna definicija socialnega dela, ki jo je sprejelo 80 poklicnih združenj (v imenu Avstrijskega poklicnega združenja socialnih delavk in delavcev jo je podpisal Herbert Paulschin), med drugimi tudi Združenje šol za socialno delo (IASSW) za razvoj »globalnih standardov pri študiju in izobraževanju«, se glasi:

Stroka socialnega dela spodbuja socialne spremembe, premagovanje problemov v človeških odnosih in opolnomočenje ter osvoboditev ljudi za to, da se doseže večja blaginja. S praktično uporabo teorij človeškega vedenja in socialnih sistemov socialno delo posreduje tam, kjer ljudje prihajajo v interakcije s svojim okoljem. Temeljni načeli socialnega dela sta načeli človekovih pravic in socialne pravičnosti.

Pri tem je zanimivo, da nemško poklicno združenje disciplino razume kot poklic, to pa kaže na ambivalentnost glede tega, kaj disciplina sploh je.

V komentarju k tej definiciji, ki je izšel leta 2008 kot priloga k strokovni reviji *International Social Work*, je pod geslom »theory« moč prebrati:

Metodologija socialnega dela temelji na empirično preverljivem znanju (*evidence-based knowledge*), ki temelji na raziskavah in evaluacijah, upoštevajoč pri tem znanja, pridobljena iz lokalnih, konkretnih okoliščin. [...] Socialno delo upošteva kompleksna razmerja med posamezniki in njihovim socialnim okoljem, kot tudi dejstvo, da na njih vpliva okolje, in nasprotno, da posamezniki vplivajo na okolje, in sicer upoštevajoč biopsihosocialne dejavnike. Pri tem se sklicuje na teorije človekovega razvoja, njegovega vedenja in socialne sisteme; na podlagi tega analizira kompleksne situacije, omogoča in spodbuja individualne, organizacijske, socialne in kulturne spremembe.

Zanimivo pri tem je, da so takšno mnenje oblikovale socialne delavke in delavci, ki delajo v praksi in ne morda učiteljice in učitelji socialnega dela.

Razmeroma konsezualno sprejeta mednarodna baza znanja o socialnem delu

Mednarodna primerjalna študija o stanju profesionalizacije je na podlagi različnih dejavnikov analizirala stanje v desetih državah: Čile, Nemčija, Združeno kraljestvo, Indija, Mehika, ZDA, Španija, Madžarska, Švedska in Južnoafriška republika. Na tem mestu povzemam le del zadnjega poglavja o temeljih znanja (Weiss, Welbourn 2007; za situacijo v Nemčiji primerjaj: Staub-Bernasconi 2007 b).

Na začetku 20. stoletja je bila odsotnost lastne baze znanja podlaga za mnenje, da socialno delo ni stroka (Flexner 1915). V šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja je socialno delo veljalo za nekakšno polstroko (Toren 1972, Etzioni 1969). Od osemdesetih let pa se je baza znanja socialnega dela močno povečala (zaradi uvedbe številnih doktorskih študijev). Zaradi tega so socialno delo opisovali kot »razvijajočo se« stroko (Johnson, Yanca 2001, Skidmore *et al.* 1991).

Analiza aktualnih vsebin znanja kaže, da se je v desetih državah, ki jih zajema študija, razvila – čeprav v različnem obsegu – poseb-

na, specifična baza znanja za socialno delo in razvija se še naprej. Ta znanja obsegajo:

- znanje o socialnih problemih;
- znanje o ranljivih skupinah prebivalstva, ki so žrtve zatiranja, diskriminacije in socialne izključenosti;
- razumevanje njihove življenjske situacije in izkušenj v vsej njihovi raznovrstnosti, razumevanje tako pomena, ki ga pripisujejo tem življenjskim izkušnjam tisti, ki so (bili) zatirani, kot tudi predstav in upanj, ki jih imajo glede spremembe svoje situacije;
- tudi znanje o značilnostih in vzrokih njihovih problemov ter njihovih kompleksnih učinkih in vplivih na posameznike, družine, skupnost in družbo.

Poleg tega se tovrstna znanja nanašajo na teoretska in praktična znanja, in sicer:

- glede sredstev in načinov delovanja (v smislu politik) za zmanjševanje in lajšanje teh problemov in izboljševanja kakovosti življenja omenjenih skupin prebivalstva;
- strokovno znanje glede intervencij na ravni posameznika, družine, skupine, skupnosti in države.

Posebnost pri razvoju tega znanja je težnja, da bi našli poti in sredstva za integrativne, transdisciplinarne in medstrokovne intervencije oziroma rešitve problemov, to se pravi načine, ki upoštevajo socialni, ekonomski in kulturni kontekst, pa tudi osebne in kulturno pogojene značilnosti posameznikov, ki imajo zaradi slednjih probleme. Znanje o obeh področjih intervencije vključuje individualno pomoč, socialno krepitev (*empowerment*) pri-krajšanih posameznikov in skupnosti, nadalje možnosti za vzpodbujanje in usposabljanje posameznikov za to, da bi sodelovali v procesih socialnega spreminjanja.

Raven strokovnega znanja je od države do države različna, pri čemer je npr. Španija šele v zgodnji fazi, ZDA in Združeno kraljestvo pa kažeta visoko raven profesionalnosti. Kljub temu pa je prav pri zadnjih dveh opaziti močne pritiske, da bi se prilagodili novim menedžerskim praksam, tudi t. i. menedžerializem (torej nadomeščanje metod socialnega dela z menedžerskimi) ter multistrokovno delovanje (v pomenu brisanja razmejitev znanj in odločanja od

zunaj namesto samoodločanja). Na nekaterih področjih delovanja se je tako že začel proces deprofesionalizacije. Kljub vsem razlikam in neuspehom pa je v vseh omenjenih državah navzoča težnja, da bi še naprej razvijali strokovna znanja; v ta namen so tudi nastali programi in mehanizmi, ki spodbujajo raziskovanje na področju socialnega dela in razvoj teoretsko podkrepljenih praktičnih pristopov.

Mednarodno opredeljene ključne kvalifikacije

Razlogi, ki so najbolj pripomogli k razvoju globalnih standardov, so: zaščita uporabnikov socialnega dela pred neprofesionalnim, samovoljnim nasilnim socialnim delom, upoštevanje globalizacije pri učnih načrtih in izvajanju socialnega dela, lažje komuniciranje in izmenjava študentov ter učiteljev med posameznimi univerzami, primerjava nacionalnih in mednarodnih standardov ipd.

Dokument, dolg 39 strani (*Globalni standardi*), navaja ključna znanja socialnih delavk in delavcev:

- Sposobnost socialnih delavk in delavcev za analiziranje/razlaganje socialnih problemov in za odločanje za najučinkovitejše delovne metode in konceptualizacijo ravnanja »javnih politik«, ki omogočajo lažjanje, reševanje in preprečevanje socialnih problemov,
- omogočanje vključevanja marginaliziranih, socialno izključenih, nezaščiteneh, brezpravnih posameznikov in skupin,
- spretnost, da socialne delavke in delavci delujejo na več ravneh – individualni, družinski, skupnostni, organizacijsko-socialni – in da usposabljuje ljudi za to, da krepijo lastno dobro počutje, in za reševanje konfliktov in problemov,
- spretnost, da si socialne delavke in delavci na vseh omenjenih ravneh prizadevajo za strukturno kvalitetnejše storitve in družbene razmere, ki to omogočajo,
- spretnost, da socialne delavke in delavci v strukturnih in kulturnih konfliktih posredujejo po načelu fair-playa in spoštovanja oz. da znajo postaviti meje,
- spretnost zagovorništva posebej nezaščiteneh, ranljivih posameznikov in skupin,

- spretnost, da uporabnice in uporabniki socialnega dela opogumijo in usposobijo za to, da se angažirajo v svojem socialnem okolju,
- spretnost, da v vsakodnevem življenju opozarjajo na človekove pravice in jih ureničujejo,
- spretnost, da znajo aktivno sodelovati v javnih diskurzih o socialnih problemih (npr. s svetovanjem politikom),
- spretnost, da raziskujejo v skladu z znanstvenimi normami.

Iz omenjenega je razvidno, da stroka temelji na znanstveno osnovanih ravnanjih, na specifičnih komunikacijskih in interakcijskih spretnostih socialnih delavk in delavcev, ko se srečujejo z uporabnicami in uporabniki storitev in z njihovim socialnim okoljem (vključno z organizacijami, ki izvajajo določeno dejavnost), in na profesionalni etiki temelječi na pravičnosti in človekovih pravicah.

OD POKLICNEGA DVOJNEGA DO PROFESIONALNEGA TROJNEGA MANDATA SOCIALNEGA DELA

»Dvojni mandat«, sestavljen iz pomoči in nadzora, je po Böhnischu in Löschu (1973: 27–29) osrednja strukturna značilnost funkcije zagotavljanja storitev socialnih delavk in delavcev. Na ta način mora socialna delavka/socialni delavec vzdrževati

vedno ogroženo ravnovesje med zakonskimi pravicami, potrebami in interesi klientov na eni strani in interesi javnih služb po nadzoru na drugi strani. (*Op. cit.*: 27).

Zgodovinsko gledano je socialno delo produkt družbenega procesa, ki uporablja »socialno razpoložljivost kot institut nadzora in discipliniranja prikrajšanih družbenih skupin« (*op. cit.*: 22).

Z nadzorom sta torej – če na zadevo gledamo socialno kritično – večinoma mišljeni prevlada in represija ali, natančneje, pomoč kot nadzor. Ob takem razumevanju svojega delovanja – definiranega kot skupek predstav in pričakovanj socialnih delavk in delavcev tako glede ciljev svojih naročil (mandata) kot tudi glede možnosti za izvajanje teh naročil

v okviru institucij – eksplicitna znanstvena usmerjenost ni predvidena. Celotno nasprotno: profesionalizacija, definirana kot »distancirano«, posplošujoče »vodenje primerov« ali kot »pomoč posameznemu primeru«, ki vodi k socialni izolaciji (*op. cit.*: 25), se označuje kot beg pred zgodovinskim bremenom dediščine, ko naj bi se verjelo v socialnega delavca/delavko kot neodvisnega izvedenca (*op. cit.*: 24). Avtorja trdita, da se izstop iz te zgodovinsko-strukturne ujetosti lahko zgodi le tako, da socialne delavke in delavci prevrednotijo svoje delo – delo, ki ga morajo opraviti – in sklenejo zaveznitvo z drugimi institucijami in interesnimi skupinami in delujejo politično, npr. z javnim izražanjem lastnih stališč (*op. cit.*: 36). V tej ideji ne le, da znanstvene utemeljitve nimajo nikakršne vloge, namesto njih se zahtevata celo negativno vrednotenje in politična akcija. Zato se zastavlja vprašanje, od kod pa naj pridejo merila in strokovno znanje, ki bi pri takšnem delovanju socialno delo, njegove vrednote in standarde, pa tudi znanstveni pristop, ločilo od delovanja političnih strank?

Če dvojni mandat razlagamo zelo ozko, je torej dovolj poznati družbene norme, zakone in metode dela, in že lahko – če naj upoštevamo logiko subsumpcije – pripišemo odstopajoča stanja (neuspeh v določeni vlogi) nekaterim zakonom, pravilom, postopkom, predpisom in številu primerov, ki jih je treba obdelati. Nekoliko širša razlaga tega dvojnega mandata v smislu »kompetenčnega modela« profesionalnosti Maje Heiner (2004: 20) pa zahteva bolj kompleksno razumevanje dejanskega stanja kot tudi samega ukrepanja. Zahteva namreč spretnost za vzpostavljanje odnosov, motiviranje, pogajanje in mediacijo med različnimi interesi in pravicami uporabnikov ter nalogami, pooblastili, interesi in dolžnostmi, ki jih imajo izvajalci. Ta mediacija pa poteka v okviru določenih razmerij moči, tako da obstaja nevarnost, da bo izid v korist izvajalcev storitev. Ne glede na omenjene razlike pa tako razumljen dvojni mandat še vedno pomeni le socialni poklic, ne pa tudi stroke.

Stroka ima namreč poleg omenjenih dveh še tretji mandat, ki vključuje še dve komponenti:

- Prva je znanstvena utemeljenost metod, ki vse-

bujejo sebi lastne teorije ravnanja, od katerih je moč pričakovati, da bodo blažile socialne probleme ali delovale preventivno. Znanstvena utemeljitev pomeni transdisciplinaren opis situacije oz. problema in zakonitosti, ki ga povzročajo. Poleg tega pa gre pri stroki za to, da so znanstvena spoznanja smernice za delovanje v praksi, pri tem pa vedno obstaja tudi tveganje, da bo treba tako imenovano »zdravo pamet«, sprejete teorije, intuicijo, vrednote in metode popraviti oz. spremeniti.

- Sestavni del tretjega mandata je tudi tako imenovan kodeks etike, ki ga je neodvisno od zunanjih vplivov stroka sprejela sama, ga sama nadzoruje in ga tudi mora sama nadzorovati. Primerjajmo to s Hipokratovo prisego zdravnikov. Etični kodeks socialnih delavcev in tudi konsenzualna mednarodna definicija socialnega dela kot etične smernice stroke posebej poudarjata človekove pravice in pravičnost. To sta regulativni ideji, na podlagi katerih se definira, razlaga in ocenjuje problem in na podlagi katerih morajo uporabniki storitev in tudi nosilci dejavnosti ovrednotiti spreminjanje stanja. S sklicevanjem na človekovo dostojanstvo, kot temelja delovanja v socialnem delu (Staub-Bernasconi 2006), se tako preprečuje razvrednotenje pomoči posameznikom v korist strukturnega ali strokovno-političnega dela.

Tretji mandat je nadrejen in daje socialnim delavkam in delavcem legitimnost za sprejem ali zavrnitev naročil in s tem tudi za možnost, da si sami dodelijo naloge ali jih tudi zavrnejo. Gre za stroki lasten znanstveno in etično utemeljen referenčni sistem, ki omogoča kritično reflektivno distanco do uporabnikov, politike, izvajalcev storitev, ki ga mora stroka socialnega dela seveda – glede na dejansko situacijo – v praksi tudi udejaniti (Müller 2001: 146, Schneider 2001).

Tako razumljena profesionalnost torej še ne pomeni, da analiza in vrednotenje individualnih in družbenih vzrokov za težave in stiske »prikrajšanih družbenih skupin« in posameznikov nista možna, kot se bojita Böhmisches in Lösches (1973). S takim tretjim mandatom bi postala odvečna tudi neskončna prerekanja o tem, ali ima socialno delo politični mandat (Merten 2001). Tovrstne razprave se v tem kontekstu

kažejo kot nesmiselne, kajti socialno delo s svojim sklicevanjem na človekove pravice do-biva kot stroka možnost tako teoretske kot tudi etične kritike družbe in izvajalcev storitev. Tudi če nima »političnega mandata, je sposobno političnosti« (Müller 2001). Pomembno je, da profesionalnost ne izključuje sposobnosti političnega delovanja, usmerjenega na družbene procese, ampak jo vključuje. Vendar, ne glede na to, kako paradoksalno to zveni: osnovni pogoj za političnost socialnega dela je prav njegova ločitev od politike in njenih predstavnikov.

To je, razumljivo, tudi razlog za to, da mnogi tako kritizirajo in negirajo takšen mandat socialnega dela in mu celo nasprotujejo.

Skratka: znanstvena utemeljitev in poklicni kodeks socialnemu delu ne le zagotavljata osnovo za neodvisno oceno situacij, problemov, za njihovo razlago in vrednotenje, izbiro ustreznega ravnanja, ampak mu dajeta tudi legitimnost in pooblastilo (mandat), da si socialne delavke in delavci sami določijo svoje strokovne naloge. V kritičnih situacijah socialnim delavkam in delavcem torej ni treba nujno čakati na to, da dobijo mandat, naročilo ali pogodbo, kar bi bilo tako ali tako povezano z »dolгим čakanjem«.

ZNANSTVENA USMERJENOST IN USMERJENOST K ČLOVEKOVIM PRAVICAM KOT DVE OSREDNJI DIMENZIJI PROFESIONALNEGA MANDATA

V nadaljevanju prikazujem nekaj primerov, ki ponazarjajo moje navedbe: najprej dva, ki ilustrirata znanstveno utemeljeno socialno delo.

Teorija potreb kot teoretsko ozadje za odklonsko in nasilno vedenje mladih in njihovo nespoštovanje navodil za ravnanje, ker socialne ustanove za mlade ne upoštevajo teorije potreb

Rezultati novejših raziskav kažejo, kaj vse gre lahko narobe v življenju ljudi, če niso zadovoljene njihove osnovne, ne le biološke,

temveč tudi psihične in socialne potrebe, oziroma so zadovoljene pomanjkljivo (Grawe 2004). Otrok, katerega potrebe po psihični stimulaciji, usmerjanju, stabilnosti, smislu, socialni navezanosti, ljubezni, priznanju in pravičnosti niso zadovoljene, bo razvil vzorec ravnanja, za katerega je značilno stalno nihanje med previdnim, nezaupljivim približevanjem in sočasnim izogibanjem stabilni zvezi s člani socialnega okolja in tudi s socialnimi delavci, to pa ustvarja distanco. Oseba lahko to kaže z nespoštljivim ali agresivnim, destruktivnim, nasilnim vedenjem do drugih ali s konfliktno-destruktivnim izstopom iz družinskih, prijateljskih, šolskih, delovnih ali pomagajočih odnosov. Primaren cilj bi moral torej biti vzpostavitev temeljnega, »nosilnega« odnosa (*tragende Beziehung*). Pri individualni obravnavi bi bilo treba upoštevati tudi to, da je za potrebe mladostnika in njegove cilje odločilno tisto, kar se mu v danem trenutku dogaja. Natančneje: upoštevati je treba, kako pomembno vlogo ima vsak trenutek interakcije za mladega človeka in njegovo potrebo po navezanosti, za njegova ravnanja izogibanja in približevanja, za njegova latentna ali odkrita vprašanja in za njegove strahove, ali in kdaj bo spet zavržen (*ibid.*: 436).

Pri skoraj vseh primerih, ki smo jih raziskali, je bilo ugotovljeno, da socialne ustanove za mlade niso upoštevale teh ugotovitev. Tako se je npr. v okviru t. i. intenzivne individualne pedagoške obravnave dogajalo, da so se ključne delavke in delavci menjavali, da je bilo nenadoma, včasih celo predčasno ukinjeno financiranje pomoči, da se je zaradi finančnih razlogov izsililo, da je mlad človek moral oditi v manjše stanovanje ali drugam in je zato moral zamenjati tudi ključne delavke in delavce. Skratka, namesto da bi socialne ustanove za mlade reševale probleme, so jih le še povečale.

Sovraštvo do tujcev in javni diskurzi o strpnosti

Vsakodneven in večinoma tudi političen odgovor na probleme v zvezi s sovražnostjo do tujcev na medkulturne konflikte je zahteva po strpnosti in medkulturnem dialogu.

Rezultati raziskav pa dokazujejo, da obstajajo določene zakonitosti glede sovraštva do tujcev, in sicer:

- sovraštvo do tujcev je mogoče opredeliti kot psihični odziv, kot strah ljudi pred neznanim, pred vsebinami, ki jih ne morejo integrirati v svoj obstoječi interpretacijski sistem;
- sovraštvo do tujcev pa je tudi odziv na občutek strukturne socialne ogroženosti, npr. strah pred tem, da se bo domačinom znižal socialni status ali da se jim je to že zgodilo, strah pred izgubo dela, omejenimi možnostmi izobraževanja, prikrajšanjem na področju socialne varnosti, neželena poroko hčere s tujcem.

Če to drži, so vsi moralni pozivi k strpnosti udarec v prazno. Kdor tujost dojema kot nekaj, kar strukturno ogroža obstoječi sistem, bo postal sovražen do tujcev, če politika oziroma socialne delavke in delavci tovrstnih strahov ne bodo zaznali in upoštevali. V nadaljevanju opisujem primer, kako lahko znanstveno utemeljeno znanje vodi do povsem drugačnih smernic za ravnanje, kot so tiste, ki smo se jih naučili:

- v prvem primeru gre za navezovanje na čustva, posebej na strah prizadetih, da bi lahko »tuje« umestili v svoj obstoječ kognitivni interpretacijski okvir, torej za učni proces;
- v drugem primeru pa gre za socialno-politične ukrepe, in sicer tako za domače prebivalstvo nižjega in srednjega razreda, ki mu grozi zniževanje socialnega statusa, kot tudi za spodnji razred priseljencev; pozivi k strpnosti in s tem kulturalizaciji socialnih problemov so pač cenejši – to tudi pojasnjuje, zakaj se jim daje prednost.

Če naj torej socialno delo pripomore k zmanjšanju sovraštva do tujcev (npr. z zunanjskimi izobraževalnimi programi ali političnim svetovanjem), to predpostavlja zgodovinsko poznavanje razlogov tega sovraštva. Če so ti znani, je treba še vedno sprejeti etično odločitev, te pa ni mogoče izpeljati iz od realnosti odmaknjenih znanstvenih ugotovitev: namreč, da je sovraštvo do tujcev nezaželeno in socialen problem. To ni samoumevno, če pomislimo, da je prav netenje sovraštva do tujcev tisti temelj, na katerem desničarske in desničarsko nacionalne stranke rekrutirajo svoj

podmladek. Iz jedrnato predstavljenih zakonitosti je moč tudi doumeti, kako je mogoče netiti sovraštvo do tujcev.

Kot smo prikazali, je znanstvena utemeljenost sicer potreben, a ne zadosten temelj za disciplino; pri odločanju mora upoštevati tudi etična načela, upošteva pri tem tako zelena kot neželena dejstva, tako cilje kot načine ravnanja. Drugi primer opozarja na etično predstavo o pravični delitvi, ki je vključena tudi v mednarodno definicijo socialnega dela in etični kodeks. V nadaljevanju predstavljam še dva primera, iz katerih vidimo, da so človekove pravice postale žrtev normativno regulacijske etike.

Institucija varuha človekovih pravic za razkrivanje samovoljnega ravnanja uradnih organov in kršitev človekovih oz. socialnih pravic – Berlinski sklad za pravno pomoč mladim Jugendhilfe

Kljub obstoječi zakonodaji in pravicam posameznikov se v Nemčiji – a ne samo tam – krati ali zmanjšuje pravice do pomoči, pogosto z utemeljitvijo, da so finančna sredstva že izčrpana ali da organizacijske zmogljivosti pomoči ne omogočajo. To pomeni, da se zaradi saniranja proračuna z instrumenti pavšaliziranih minimalnih stroškov in omejene porabe izvajajo varčevalni ukrepi, ki kršijo ustavno načelo pravne države in s tem tudi pravice do zagotavljanja eksistence in skrbi, kot jih zagotavljata Listina o človekovih pravicah ter Listina o človekovih socialnih pravicah. Celotno na področju pomoči otrokom in mladostnikom se mnogi izvajalci dejavnosti vidijo v vlogi izvršitelja ukrepov po Hartz IV.⁴ Primeri:

Če vam odobrim pomoč, bo šlo to na račun mojega proračuna; tako ne bom imel(a) sredstev za druge otroke, ki so še bolj potrebni pomoči. To prošnjo bom ignoriral(a). Seveda si lahko dobite pomoč za reševanje vaših osebnih problemov, vendar pa vas svarim

⁴ Hartz IV je nemško finančno nadomestilo za brezposelne in socialno ogrožene. Je kombinacija prej veljavne pravice do nadomestila za brezposelnost in socialne pomoči – op. prevajalke.

(dvigne kazalec): ne spuščajte se v spor z mano.

Svoje hčerke le nočete vzeti k sebi (iz doma). Biti zaposlen in skrbeti za dva otroke je pač udobneje, kot skrbeti za tri otroke.

Ker uporabniki socialnih storitev nimajo močnega lobija, ki bi jih podpiral, kot zdravniki pa tudi pacienti, in ker tudi nimajo potrebnih virov, s pomočjo katerih bi lahko zastopali oz. si izbojevali svoje pravice, je poleti 2002 v Berlinu nastal Sklad za pravno pomoč (*Berliner Rechtshilfefonds*), katerega projektni vodja je postal absolvent magistrskega študijskega programa »socialno delo kot stroka o človekovih pravicah«⁵. V primeru spora sledi najprej poskus zunajsodne poravnave prek mediacije in če je ta neuspešna, je v mnogih primerih dovolj že jasno izražena pripravljenost na pravni postopek, torej na sklicevanje na pravo kot na vir moči, da se socialne službe za mladino uklonijo in izrazijo pripravljenost za kompromis. Če ta informacija, ki jo je seveda treba razumeti kot grožnjo, ne obrodi sadov, je treba zakonitost dejanj državnih organov uveljaviti sodno, če ne gre drugače, tudi na Evropskem sodišču za človekove pravice v Strasbourgu.

Ker je opisan razvoj eksemplaričen za prakso mnogih socialnih služb, bi morala biti prva naloga socialnega dela, da v vsakem večjem mestu oz. okrožju ustanovi urad za varstvo pravic (ombudsmanstvo).

Odrekanje oz. priznavanje pravice do eksistence za otroke prosilk in prosilcev za azil

V Švici so oblasti v porodnišnici novorojenčkom prosilk za azil odrekale pravico do uradnega potrdila o rojstvu. Ti otroci niso obstajali niti za Urad za register prebivalstva niti za davčni urad ali za morebitnega delodajalca staršev (dodatki za otroke, davčne olajšave ipd.). To je očitno kršenje otrokovih pravic. Šele grožnja pravnika švicarskega združenja Pro Juventute, da bo tožil Švico pri odboru

za pravice otrok Združenih narodov je prvega od kantonov pripravila do tega, da je takšno ravnanje spremenil. Le upati je, da mu bodo sledili tudi drugi kantoni.

O ZNANSTVENEM RAZISKOVANJU ČLOVEKOVIH PRAVIC KOT TEMELJU ZA AVTONOMEN IN STROKOVEN MANDAT SOCIALNEGA DELA

Povod, torej socialni problem, o katerem tu pišem, je legalizacija nasilja nad otroki in mladostniki, na kratko: strukturno nasilje. Zakoni tako v teoriji kot tudi v praksi socialnega dela veljajo za dane okvirne pogoje, ki jih skorajda ni moč spremeniti. Da ni treba, da je tako, dokazuje naslednji primer, iz katerega je razvidno, kako lahko neki uradni organ spremeni pravila ravnanja na državni ravni:

43. člen kanadskega kazenskega zakonika zagotavlja staršem, učiteljem in drugim vzgojiteljem pravico do izvajanja telesnega kaznovanja otrok, če to koristi vzgojnim ciljem (*corrective force*) in v danih okoliščinah ne prekorači razumnih meja. Ta člen pa je kršil pravice otrok; listina o otrokovih pravicah v 19. členu namreč navaja, da morajo države zagotoviti ustrezne ukrepe »za zaščito otrok pred kakršnimkoli telesnim ali psihičnim nasiljem«. S ciljem, da bi ukinili ta člen zakonodaje, so se združili strokovnjaki in drugi akterji; pri tem so se sklicevali na rezultate raziskav, ki dokazujejo, da imajo otroci, ki so jih starši telesno kaznovali, zaradi tega negativne posledice (Thompson Gershoff 2002). V primerjavi z otroki, ki niso bili podvrženi telesnemu kaznovanju, so otroci, ki so jih fizično kaznovali, kazali simptome:

- nezadostno sprejemanje moralnih standardov,
- večja agresivnost,
- več delinkventnosti,
- problematični odnosi med starši in otroki,
- težave z duševnim zdravjem,
- večja verjetnost, da postanejo žrtve nasilja,
- povečana agresivnost v odrasli dobi,
- večja verjetnost, da bodo telesno zlorabljali svojega partnerja in otroke.

Skratka, dejstvo je, da je edini »pozitiven učinek«, ki ga je moč pripisati telesnemu

⁵ Ustanoviteljica in vodja tega magistrskega študija je Silvia Staub-Bernasconi – op. urednice D. Z.

kaznovanju, takojšnja konformnost. Ko je ontarijsko vrhovno sodišče leta 1999 obravnavalo prve tovrstne primere, je razsodilo, da 43. člen ne krši otrokovih pravic; leta 2001 je tudi ontarijsko prizivno sodišče potrdilo omenjeno razsodbo. Strokovnjaki so se nato obrnili na Odbor Združenih narodov za otrokove pravice in ta je Kanadi naložil, da ukine pravico do uporabe »razumnega telesnega kaznovanja«. Zaradi posredovanja Združenih narodov se je moralo s tem problemom ukvarjati vrhovno sodišče in to je najprej odločilo, da kanadska zakonodaja ustrezno ščiti pravice otrok. Ker pritisk javnosti ni popustil in zaradi zahtev Združenih narodov je vrhovno sodišče končno sprejelo omejitve glede uporabe telesnega kaznovanja:

- za otroke, stare manj kot dve leti,
- za otroke z različnimi ovirami,
- za najstnike (verjetno, ker bi toliko star otrok lahko pomenil nevarnost za starše oz. vzgojitelje!),
- za telesno kaznovanje ni dovoljena uporaba predmetov,
- niso dovoljeni udarci v glavo,
- ni dovoljen ponižujoč, nečloveški ali ogrožajoč odnos staršev oz. vzgojiteljev,
- telesnega kaznovanja ne sme spremljati jeza/bes (!).

Naslednji cilj mrež, ki se ukvarjajo s preprečevanjem telesnega kaznovanja, je, da bi 43. člen postal sestavni del civilnega prava ali, natančneje, zakona o zaščiti otrok in mladostnikov, po katerem bi imele družine, v katerih so otroci žrtve nasilja, pravico do pomoči.

Omenjeni primer dokazuje, da tu socialno delo uresničuje svoj cilj, četudi včasih v nasprotju z voljo odgovornih akterjev, ki upravljajo družbena pravila oz. podeljujejo javna naročila. Legitimnost za tako vsiljevanje sprememb daje socialnemu delu upoštevanje človekovih in otrokovih pravic. Blokade na državni ravni je torej deloma mogoče premagati s pomočjo mednarodnih instanc. Združeni narodi in njihova Komisija za človekove pravice sicer nimajo izvršne moči, lahko pa s svojimi priporočili odvzamejo prestiž, se pravi, da lahko izrečejo »kognitivne kazni«. In te se skoraj vedno pokažejo kot učinkovite, če se le

Slika 1: Silvia Staub-Bernasconi prejme nagrado Katherine Kendal v Hongkongu leta 2010 iz rok predsednice IASSW Angeline Yuen (Foto: Ana Marija Sobočan)

dovolj dolgo vztraja. Tako profesionalno angaziranje se poleg tega lahko opira na znanstvene raziskave. In končno: pravice, zakoni niso le instrumenti obvladovanja in nadzora, ampak tudi instrumenti družbenih sprememb.

Ta primer kaže na to, da obstajajo socialni problemi, za reševanje katerih socialne delavke in delavci in profesorice (iniciatorka omenjenega projekta je bila visokošolska profesorica) ne morejo pričakovati pooblastil (mandat) od družbe, torej si jih morajo podeliti sami. To ni dejanje samovolje, saj temelji na znanstvenih spoznanjih, poklicni etiki in pravu, ki je usmerjeno v korist ljudi. Vse te utemeljitve pa ne zadostujejo, če jih ne spremlja tudi velika mera vztrajnosti, potrebnih virov moči in državljskega poguma. Na koncu zato predstavljam še primer državljskega poguma v času neoliberalističnih zahtev po varčevanju v socialnodelovnem vsakdanu.

Socialne delavke in delavci, zaposleni v neki socialni ustanovi za mlade v nekem nemškem

mestu, so ugotovili, da se v razmerah, v katerih so prisiljeni upoštevati predvsem ekonomsko računico, vedno pogosteje dogajajo primeri zanemarjanja otrok in nasilja do njih. Otroci tako niso deležni pravočasne strokovne obravnave, to pa je grobo kršenje človekovih pravic. Odgovornost za tovrstno deprofesionalizacijo in nestrokovno delo, ki sta posledica pritiskov politike in menedžmenta, bi morali pripisati ustanovam, ki se ukvarjajo s socialnim področjem. Po skrbnem zbiranju podatkov, iz katerih je bilo razvidno, da v obstoječih razmerah ni mogoče upoštevati strokovnih, diagnostičnih in svetovalnih standardov, da obstajajo dolgi sezname čakajočih in dolge čakalne dobe, in po obdelavi statističnih podatkov o tem, koliko socialnih delavk in delavcev zboleva za depresijo, drugimi boleznimi, sindromom izgorevanja, koliko jih doživi živčni zlom, ipd., je 220 socialnih delavk in delavcev podpisalo poročilo in zahtevo po ustreznih spremembah. Ob tem so poudarili, da so prav *oni* odgovorni za primere, ki so pred kratkim prišli v javnost, npr. ekstremnega zanemarjanja, zlorabe, celo smrti otrok. Ta akcija je bila še posebej aktualna, ker je odgovorni resorni politik za to področje v nekem dnevnem časopisu, ki je poročilo dobilo iz anonimnega vira (*whistler-blowerja*), zagotavljal, da je na področju socialnih služb in služb za otroke in mladostnike vse v najlepšem redu. Ker je bil postopek voden strogo v skladu s pravili, so bili opomini in grožnje o odpovedi delovnega razmerja neuspešni. In končno je bilo odobreno še 15 novih delovnih mest.

Pogoj za take akcije pa je, in s tem se spet vračam na začetek prispevka, trdna profesionalna identiteta socialnega dela s pripadajočimi diagnostičnimi, znanstvenimi, metodičnimi in etičnimi standardi. Glede tega stanje ni najboljše. Da bi ga izboljšali, se morajo učitelji, poklicna združenja in praktiki jasno opredeliti za drugi scenarij. To pa vodi do tega, kar sem v članku predstavila kot pot od poklicnega dvojnega do strokovnega trojnega mandata.

Prevedla: Irena Kuštrin

Strokovno pregledala: Darja Zaviršek

VIRI

- BÖHNISCH, L., LÖSCH, H. (1973), *Das Handlungsverständnis des Sozialarbeiters und seine Institutionelle Determination*. V: Otto, H.-U., Schneider, S. (ur.): *Gesellschaftliche Perspektiven der Sozialarbeit*, 2. zv. Neuwied/Berlin: Luchterhand.
- BIRGMEIER, B. R. (2003), *Soziale Arbeit: »Handlungswissenschaft«, »Praxiswissenschaft« oder »Praktische Wissenschaft«?*. Eichstätt: Diritto.
- ETZIONI, A. (1969), *The semi-profession and their organization*. New York: The Free Press.
- FLEXNER, A. (1915). *Is social work a profession? V: National Conference of Charities and Corrections, Proceedings of the National Conference of Charities and Corrections at the Forty-second annual session held in Baltimore, Maryland, May 12-19, 1915*. Chicago: Hildmann.
- Globalni standardi izobraževanja in usposabljanja za socialno delo: Predlog novega etičnega kodeksa* (2005), Ljubljana: Skupnost centrov za socialno delo, Fakulteta za socialno delo (Prevedla: Jelka Zorn).
- GRAWE, K. (2004), *Neuropsychotherapie*. Göttingen, Bern, Toronto: Hogrefe.
- HEINER, M. (2004), *Professionalität in der Sozialen Arbeit*. Stuttgart: Kohlhammer.
- HOCHSTRASSER, T., MUGGLI, R., NÜESCH, P. (2007), *Professionelle Soziale Arbeit: Science oder Fiction. Eine Untersuchung über das Professionsverständnis der Sozialen Arbeit*. Zürich: Hochschule für Soziale Arbeit Zürich (diplomsko delo).
- JOHNSON, L., YANCA, S. (2001). *Social work practice: A generalist approach* (7. izdaja). Boston: Allyn and Bacon.
- KLEVE, H. (2000), *Die Sozialarbeit ohne Eigenschaften. Fragmente einer postmodernen Professions- und Wissenschaftstheorie Sozialer Arbeit*. Freiburg/Br.: Lambertus.
- NADAI, E., SOMMERFELD, P., BÜHLMANN, F., KRATTIGER, B. (2005), *Fürsorgliche Verstrickung. Soziale Arbeit zwischen Profession und Freiwilligenarbeit*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- MÜLLER, S. (2001), *Soziale Arbeit: Ohne politisches Mandat politikfähig*, V: Merten R. (ur.): *Hat die Soziale Arbeit ein politisches Mandat? Positionen zu einem strittigen Thema*. Wiesbaden: Leske+Budrich (145-152).

- SCHERR, A. (2001), Soziale Arbeit – Profession oder ganz normaler Beruf? *Sozialextra* 25, 4: 10–31.
- KELLOGG, C. D. (1880), The Objects, Principles and Advantages of Association in Charities. *Journal of Social Science*, XII.
- SCHNEIDER, V. (2001), Sozialarbeit zwischen Politik und professionellem Auftrag. V: Merten R. (ur.), *Hat die Soziale Arbeit ein politisches Mandat? Positionen zu einem strittigen Thema*. Wiesbaden: Leske+Budrich (27–40).
- SKIDMORE, R., THACKERAY, M., FARLEY, O. (1997). *Introduction to social work* (7. izdaja). Boston: Allyn and Bacon.
- SOMMERFELD, P. (2004), Die Zukunft der Sozialen Arbeit hängt von ihr selber ab. V: *SozialAktuell*, 21: 2–5.
- STAUB-BERNASCONI, S. (2006), Theoriebildung in der Sozialen Arbeit. Stand und Zukunftsperspektiven einer handlungswissenschaftlichen Disziplin – ein Plädoyer für Integrierten Pluralismus. *Schweiz. Zeitschrift für Soziale Arbeit*, 1: 10–36.
- (2007 a), *Soziale Arbeit als Handlungswissenschaft. Systemtheoretische Grundlagen und Praxis der Profession Sozialer Arbeit*. Bern: UTB/Haupt.
- (2007 b), Germany. V: Weiss, I., Welbourne, P. (ur.), *Social Work as a Profession – A comparative cross-national perspective*. Birmingham: Venture Press.
- THOMPSON GERSHOFF, E. (2002), Corporal Punishment by Parents and Associated Child Behaviors and Experiences: A Meta-Analytic and Theoretical Review. *Psychological Bulletin* 128, 4: 539–544.
- TOYNBEE, A. (1884). Lectures on The Industrial Revolution in England. Dostopno na <http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/toynbee/indrev> (2. 7. 2011).
- TOREN, N. (1972), *Social Work: The Case of a Semi-Profession*. Beverly Hills: Sage Publications.
- WEISS, I., WELBOURNE, P. (ur.) (2007), *Social Work as a Profession – A Comparative Cross-National Perspective*. Birmingham: Venture Press.
- WENDT, W. R. (2003), *Sozialwirtschaft – eine Systematik*. Baden-Baden: Nomos.
- WILHELM, E. (2006), Abschied von der grossen Erzählung. Stand und Zukunftsperspektiven der Theoriebildung in der Sozialen Arbeit, V: *Schweiz. Zeitschrift für Soziale Arbeit*. 1: 37–46.

Darja Zaviršek

AKADEMIZACIJA IN INTERNACIONALIZACIJA SOCIALNEGA DELA

NASTANEK IN RAZVOJ PRVEGA EVROPSKEGA DOKTORSKEGA ŠTUDIJA SOCIALNEGA DELA IN SOCIALNE POLITIKE INDOSOW

Kljub negativnim učinkom bolonjske reforme je ta prinesla formalne koristi študiju socialnega dela po Evropi. Po letu 2000 so se na področju discipline socialnega dela podiplomski programi intenzivno razvijali in enako velja za internacionalizacijo in raziskovalno delo. Med te procese sodita tudi nastanek in razvoj prvega evropskega doktorskega študija socialnega dela in socialne politike – Indosow. Njegovi začetki segajo v leto 2005, ko je pobudo za ustanovitev dala Fakulteta za socialno delo; v konzorcij je povezala visokošolske ustanove štirih evropskih držav. V članku so opisane dileme neoliberalizacije visokošolskega študija in inovacije, ki jih je prinesel prvi evropski doktorski program socialnega dela (2009). To je med drugim tudi prvi mednarodni doktorski program na Univerzi v Ljubljani. Poglavitne značilnosti Indosowa so: akademizacija socialnega dela in doktorati, utemeljeni na primerjalni perspektivi in kritični analizi. Kljub temu pa še vedno obstaja tudi potreba po razvoju strokovnega doktorskega študija socialnega dela, ki odgovarja slovenskim potrebam. Kljub harmonizaciji visokošolskega študija so med doktorskimi programi po Evropi in svetu velike razlike v strukturi, obliki in izvajanju doktorskega študija. Predstavljene so nekatere razlike in pomanjkljivosti v izvajanju doktorskega študija v Sloveniji. Ena od njih je tudi premajhno poudarjanje dela s študentkami in študenti, čeprav bi morali v sistemu dvojnega in multiplega mentorstva dobiti kakovostno akademsko podporo.

KLJUČNE BESEDE: mednarodni doktorski študij socialnega dela, neoliberalizacija študija, podpora doktorskim študentkam in študentom, strokovni doktorat, bolonjska reforma.

Prof. dr. Darja Zaviršek je redna profesorica, doktorica sociologije, predstojnica katedre za preučevanje socialne pravičnosti in vključevanja ter predsednica Vzhodnoevropske regionalne mreže šol za socialno delo v okviru IASSW. Je častna profesorica na Univerzi za uporabne znanosti Alice Salomon v Berlinu. Kontakt: (01) 3006231, darja.zavirsek@fsd.uni-lj.si.

Silvia Staub-Bernasconi

OD POKLICNEGA DVOJNEGA DO PROFESIONALNEGA TROJNEGA MANDATA

ZNANOST IN ČLOVEKOVE PRAVICE KOT TEMELJJA STROKOVNEGA SOCIALNEGA DELA

Poglavitni značilnosti poklica ne moreta biti več defenzivno varovanje svoje strukture in upravljanje z ekskluzivnim znanjem, če hoče poklic zadovoljiti zahteve po inter- in transdisciplinarnosti. To ne pomeni, da je identiteta socialnega dela kot stroke in poklica oslABLJENA, če le dobro pozna svoje temelje, ustrezne smeri delovanja in potrebne kompetence. V mednarodnem prostoru obstaja konsenz, da se mora socialno delo spoprijemati z družbenimi problemi na različnih družbenih ravneh – tj. od individualne do mednarodne ravni. Strokovnost pomeni raziskovanje in s tem intervencije, ki temeljijo na znanosti in etičnem kodeksu, v primeru socialnega dela pa tudi socialno pravičnost in človekove pravice kot njegovi osrednji vrednoti in normi. Če to zares upoštevamo, socialno delo nima le dvojnega mandata, ki obsega usklajevanje med, na eni strani, družbo in njenimi organizacijskimi predstavniki v socialnem varstvu ter, na drugi strani, uporabniki. V resnici ima trojni mandat in ta izhaja iz samega poklica. Zasnova poklica omogoča kritično refleksijo o mandatu družbe, pa tudi uporabnika, o spreminjanju ali zavrnitvi mandata v skladu s poklicnim kodeksom etike in celo s samodefiniranimi mandati, še posebej v odnosu do intervencij, ki temeljijo na človekovih pravicah. Ta pristop k poklicu in stroki socialnega dela spremlja upanje, da bo trojni mandat končal neskončne razprave o tem, ali mora socialno delo reševati individualne probleme ali pa delovati v smeri družbenih sprememb in ali je poklic ali pa radikalno družbeno gibanje. Nič več ne more biti samo eno ali drugo, ampak posrečena kombinacija obeh.

KLJUČNE BESEDE: etika v socialnem delu, poklic socialnega dela, dvojni mandat, trojni mandat.

Red. prof. dr. Silvia Staub-Bernasconi je vodja magistrskega programa socialnega dela »socialno delo kot poklic človekovih pravic« v Berlinu. Je članica akademskega sveta in predavateljica na mednarodnem doktorskem študiju socialnega dela (Indosow). Področja njenega zanimanja so: socialno delo kot poklic in disciplina, socialno delo in človekove pravice, transnacionalizacija socialnega

dela, teorija družbenih problemov, prispevek žensk k disciplini in poklicu socialnega dela. Je prejemnica nagrade Katherine Kendall v letu 2010 za življenjski mednarodni prispevek k izobraževanju za socialno delo. Kontakt: staubernasco@bluewin.ch.

Sarah Banks

OD STROKOVNE ETIKE DO ETIKE V STROKOVNEM DELU

REFLEKSIJE O UČENJU IN POUČEVANJU
V SOCIALNEM DELU

Podana so razmišljanja o vidikih uveljavljene literature o strokovni etiki, ki poudarjajo kodekse etike, ravnanje in racionalno odločanje v težavnih primerih. Avtorica dokazuje, da takšni pristopi ponujajo relativno umešno, abstraktno in ozko zasnovan pogled na etiko. Razpravlja tudi o tem, kakšne bi bile lahko posledice premika poudarka k bolj kompleksnemu konceptu etike v poklicnem življenju za učenje in poučevanje, pri tem pa je posebna pozornost namenjena predanosti in osebnosti tistih, ki delajo v praksi, in specifikam kontekstov, v katerih delajo. Izsek iz intervjuja s socialno delavko je uporabljen za preučevanje moralnega dojemanja, sočutja in domišljije, ki so del vsakodnevne etične prakse.

KLJUČNE BESEDE: socialni poklici, kontekst, etični primeri, etični kodeksi, etično odločanje, čustveno delo.

Sarah Banks je profesorica na Šoli uporabnih družbenih ved na Univerzi v Durhamu, Združeno kraljestvo. Ukvarja se s področjem poklicne etike v socialnem delu, skupnostnim socialnim delom in socialnim delom z mladimi. Je sourednica znanstvene revije *Ethics and Social Welfare*. Kontakt: s.j.banks@durham.ac.uk.

Christian Stark

NEOLIBERALIZEM – IZZIVI ZA PRAKSO IN ETIKO SOCIALNEGA DELA

Neoliberalizem lahko opišemo kot gospodarsko-politični projekt kapitalističnih elit, ki vključuje ekonomizacijo vseh področij življenja, privatizacijo, ekonomsko globalizacijo in deregulacijo. Članek obsega kratek zgodovinski pregled razvoja neoliberalizma, mitov in načel nove neoliberalne »religije« in »proizvajanje soglasja«. Avtor opiše tudi posledice teh procesov za socialne politike in socialno delo. Tri izmed posledic so slabljenje države blaginje, povečevanje prepada med bogatimi in revnimi in razvoj, za katerega sta značilna ekonomizacija socialnega dela in work-fare namesto welfare. Avtor opiše odziv socialnega dela na ta razvoj in razpravlja o nekaterih potrebnih nasprotnih strategijah. Logika socialnega dela ni logika dobička. Trg ne sme vplivati na odločitve, ali lahko nekdo prejme potrebna sredstva za človeka dostojno življenje. Socialno delo je osrednja prvina socialne politike in ne le sredstvo za zmanjševanje ali ohranjanje ravni revščine oz. zmanjševanje posledic neoliberalne politike.

KLJUČNE BESEDE: ekonomizacija socialnega dela, politično socialno delo, etika v socialnem delu, država blaginje, socialna politika.

Christian Stark je magister teologije (Univerza v Salzburgu), magister pedagogike in politologije ter doktor pedagogike (Univerza v Innsbrucku). Diplom iz socialnega dela je pridobil na Akademiji za socialno delo v Innsbrucku. Od leta 2004 je profesor socialnega dela na višji šoli v Linzu in od leta 2010 predstojnik magistrskega programa socialnega dela s posebnim poudarkom na medkulturnih kompetencah. Osrednje teme njegovega pedagoškega dela so etika, teorija in zgodovina socialnega dela in brezdomstva ter medkulturno socialno delo. Kontakt: christian.stark@fh-linz.at.

Darja Zaviršek

ACADEMISATION AND INTERNATIONALISATION OF SOCIAL WORK

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF THE FIRST JOINT EUROPEAN DOCTORAL STUDIES IN SOCIAL WORK AND SOCIAL POLITICS INDOSOW

The Bologna reform has, despite its negative effects, been beneficial to the formal level of social work studies in Europe. After 2000 the social work discipline faced an intensive development of graduate and postgraduate programmes, internationalisation and research activities. These processes also include the establishment and development of the first European doctoral studies in social work and social politics – Indosow. It all started in 2005, when the studies were initiated by the Faculty of social work at the University of Ljubljana, Slovenia. The faculty created a consortium by linking higher education institutions from four European countries. The article describes the dilemmas of neoliberalisation of higher education and innovations, introduced by the first European doctoral programme of social work (2009) as it is the first international doctoral programme at the University of Ljubljana. The main characteristics of Indosow are academisation of social work and doctoral theses based on comparative and critical analysis. Nevertheless, the need to develop professional doctoral studies in social work corresponding to domestic (Slovenian) needs, still remains. Despite the harmonisation of higher education, the doctoral studies in Europe and in the world still face great differences in structure, form and teaching. The article presents some differences and some deficits in implementation of doctoral studies in Slovenia. One of these is a deficit in work with students, which should receive a quality academic support in the form of double and multiple mentorship.

KEYWORDS: international doctoral study of social work, neoliberalisation of study, supporting doctoral students, professional PhD, Bologna reform.

Professor Darja Zaviršek, PhD in sociology, is a Chair of the Department of Social Justice and Inclusion at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. She is the president of the Eastern European Sub-regional Association of the Schools of Social Work of the IASSW. She is a honorary professor of the University

of Applied Sciences Alice Salomon Berlin. Contact: +3861/3006231, darja.zavirsek@fsd.uni-lj.si.

Silvia Staub-Bernasconi

FROM OCCUPATIONAL DOUBLE TO PROFESSIONAL TRIPLE MANDATE

SCIENCE AND HUMAN RIGHTS AS FOUNDATIONS OF PROFESSIONAL SOCIAL WORK

The main characteristics of a profession can't be anymore the defensive, structural guardianship and administration of an exclusive knowledge if it wants to live up to the requirement of inter- and transdisciplinarity. This is no weakening of the identity of social work as discipline and profession, if it is clear about its object base and the correspondent action lines and necessary competences. Internationally, there seems to be a consensus that professional social work has to cope with social problems on different social levels – i.e. from the individual to the international level. Professionalism means research and thus science-based interventions and an ethical codex containing – in the case of social work – social justice and human rights as its core values and norms. Taking this serious, social work hasn't only a double-mandate of negotiation between a) society and its organisational representatives in social welfare and b) its clientele. It has a triple-mandate which comes from the profession itself. This conception of a profession gives way to the critical reflection of societal, but also client mandate, its change or refusal according to the professional code of ethics and even to self-determined mandates, especially in relation to human rights based interventions. This approach to the discipline and profession of social work is accompanied by the hope that this triple-mandate could end the endless debate, if social work has to solve individual problems or work for social change and if it is a profession or a radical social movement. It can't be an either-or anymore but a skillful combination of both.

KEYWORDS: ethics in social work, social work profession, double mandate, triple mandate.

Prof. Dr. habil. Silvia Staub-Bernasconi is a director of Master Social Work Programme »Social Work as Human Rights Profession« in Berlin. She's a member of the Academic Board and lecturer of

»International Doctoral Studies in Social Work« (In-dosow). Her areas of interest include: social work as a discipline and profession, social work and human rights, transnationalisation of social work, theory of social problems, and contribution of women to the discipline and profession of social work. In 2010 she received the Katherine Kendall award »For a Lifetime of Distinguished International Service to Social Work Education.« Contact: staubernasco@bluewin.ch.

Sarah Banks

FROM PROFESSIONAL ETHICS TO ETHICS IN PROFESSIONAL LIFE

REFLECTIONS ON LEARNING AND TEACHING
IN SOCIAL WORK

The article offers some reflections on features of the traditional professional ethics literature, focusing on codes, conduct and rational decision-making in difficult cases. It is argued that this kind of approach offers a rather artificial, abstract and narrow conception of ethics. Consideration is then given to what might be the implications for learning and teaching of shifting emphasis towards a more embedded conception of ethics in professional life, with a focus on the commitment and character of professional practitioners and the specificities of the contexts in which they work. An excerpt from an interview with a social worker is used to examine the work of moral perception, empathy and imagination that are part of everyday ethical practice.

KEYWORDS: social professions, context, ethics cases, codes of ethics, ethical decision-making, emotional labour.

Sarah Banks is a professor in the School of Applied Social Sciences, Durham University, UK. She researches in the field of professional ethics in social, community and youth work and is co-editor of the journal *Ethics and Social Welfare*. Contact: s.j.banks@durham.ac.uk.

Christian Stark

NEOLIBERALISM – CHALLENGES FOR SOCIAL WORK PRACTICE AND ETHICS

Neoliberalism can be described as an economic-political project of capitalist elites involving economization of all areas of life, privatization, economic globalization and deregulation. The article gives a short historical overview of the development of neoliberalism, the myths and tenets of the new neoliberal »religion« and the »manufacturing of consent«. Additionally, the article describes the consequences for social policy and social work, which include the reduction of welfare state, the widening of the gap between the rich and the poor, and also a development that can be outlined with the following key terms: economization of social work, work-fare instead of welfare. Finally the article describes the reaction of social work to this development. Some necessary anti-strategies are also discussed. The logic of social work is not the logic of profit. The market must not have the power to decide whether someone receives the necessary means for a life of human dignity. Social work is a central part of social policy and not only an instrument to alleviate or conserve poverty, or to lessen the consequences of neoliberal policy.

KEYWORDS: economization of social work, political social work, ethics in social work, welfare state, social policy.

Christian Stark graduated at the University of Salzburg with a Master of theology, at the University of Innsbruck with a Master of pedagogics and political sciences and a Doctor of pedagogics. He was awarded a Diploma of Social Work at the Academy of Social Work in Innsbruck. He is professor of social work since 2004 at the University of Applied Sciences Linz/Upper Austria and director of the master programme Social work with focus on intercultural competence since 2010. His main topics in teaching and research are: ethics, theory and history of social work and homelessness and intercultural social work. Contact: christian.stark@fh-linz.at.